

مهدی عبداللهی

روزنامه‌نگار

براساس آمارهای ارائه‌شده از سوی وزارت نفت، ۲۰ درصد از ذخایر نفتی و ۳۰ درصد از ذخایر گازی ایران در ۲۸ مخزن به‌صورت مشترک با هشت کشور عراق، عربستان، امارات، قطر، کویت، عمان، ترکمنستان و آذربایجان قرار دارد. بررسی‌های آماری «فرهیختگان» نشان می‌دهد گرچه میزان تولید نفت ایران در مجموع طی سال‌های اخیر از رشد نسبتاً خوبی برخوردار بوده، اما در توسعه و استفاده از میادین مشترک بسیار تعلل شده است. برای مثال در حال حاضر برداشت مشترک قطری‌ها در مجموع دو برابر ایران، برداشت عربستانی‌ها از چهار میدان نفتی مشترک ۱۰ برابر ایران، برداشت اماراتی‌ها در مجموع ۶ برابر ایران، برداشت عراقی‌ها تقریباً نزدیک به ایران و برداشت کویتی‌ها از میادین مشترک ۵۰۰-هیچ به نفع این کشور است. تعلل در توسعه میادین مشترک از این منظر دارای اهمیت است که اگر میادین مذکور در بخش‌های مرکزی ایران بود، با عدم برداشت آن، این ذخایر برای آیندگان حفظ می‌شود؛ اما در میادین مشترک وضعیت متفاوتی وجود دارد به‌طوری‌که با تعلل ایران، کشورهای همسایه منتظر نمانده و علاوه بر سهم خود، سهم ایران را نیز برداشت خواهند کرد. گرچه در زمینه زبان‌های ناشی از تعلل ایران در برداشت و توسعه از میادین مشترک بررسی آماری دقیقی در سال‌های اخیر انجام نشده است، اما در سال ۱۳۹۵ حسین آفریده، رئیس وقت پژوهشکده نفت، گاز و پتروشیمی دانشگاه امیرکبیر خسارات سالانه ایران از عقب‌ماندگی از سه کشور همسایه عربستان، عراق و قطر را بیش از ۱۷ میلیارد دلار برآورده کرده است. بر این اساس آنچه مشخص است، سالانه میلیاردها دلار درآمد نفتی ایران عملاً به همسایگان واگذار می‌شود، ثروتی که می‌توانست در توسعه زیرساخت‌های بین‌نسلی تحول چشمگیری ایجاد کند.

برداشت قطری‌ها؛ ۲ برابر ایران

لایه‌گازی پارس جنوبی، لایه نفتی پارس جنوبی و میدان رشادتریال سه میدان مشترک بین ایران و قطر هستند. میدان مشترک گازی پارس جنوبی با دارا بودن ۱۴/۲ هزار میلیارد مترمکعب گاز درجا (معادل هشت درصد کل ذخایر گاز جهان و ۴۷ درصد ذخایر گاز شناخته‌شده کشور)، ۱۹ میلیارد بشکه معیانات گازی، ۷/۵ میلیارد بشکه نفت خام در لایه‌های نفتی و وجود بزرگ‌ترین منبع هلیوم، یکی از بی‌نظیرترین میادین نفت و گاز برای دو کشور ایران و قطر شناخته می‌شود.

گرچه در حال حاضر میزان برداشت روزانه ایران در میدان گازی پارس جنوبی با فاصله ناچیزی جلوتر از قطر است، با این حال در مجموع در هر دو میدان نفتی و گازی قطر برنده این ثروت مشترک است، به‌طوری‌که در سال جاری برداشت ایران از میدان گازی روزانه ۵۷۵ میلیون مترمکعب و برداشت قطری‌ها ۵۶۶ میلیون مترمکعب است، اما باید توجه داشت که قطری‌ها ۱۱ سال زودتر از ایران برداشت از میادین مشترک را شروع کرده‌اند. در این زمینه بررسی‌های نشان می‌دهد برداشت جمعی (از ابتدای تاکنون) ایران از میدان گازی پارس جنوبی حدود ۱۳۳۲ میلیارد مترمکعب و برداشت جمعی قطری‌ها حدود ۲۲۸۰ مترمکعب (نزدیک به ۱/۹ برابر بیشتر از ایران) است. همچنین در میدان نفتی پارس جنوبی نیز قطری‌ها روزانه ۳۰۰ هزار بشکه و ایران تنها ۲۵ هزار بشکه برداشت می‌کند. به عبارت دیگر، در حال حاضر برداشت نفتی قطری‌ها از میدان مشترک پارس جنوبی ۱۲ برابر ایران است.

برداشت عربستانی‌ها؛ ۱۰ برابر ایران

فرزان، اسفندیار، فراد B و فراد A چهار میدان مشترک بین ایران و عربستان هستند. براساس آخرین ارزیابی‌ها ۲۰ درصد میدان فراد A در ایران و ۸۰ درصد این میدان در عربستان و همچنین ۸۰ درصد میدان گازی فراد B در محدوده آب‌های ایران و ۲۰ درصد آن در آب‌های عربستان قرار دارند. براساس آمارهای منتشرشده در سال ۹۶، برداشت ایران تنها از میدان فرزان صورت می‌گیرد و سه میدان دیگر یا در حال توسعه هستند یا بلاتکلیف. برخلاف ایران که در توسعه میادین مشترک به نفع همسایگان خود تعلل می‌کند، عربستان حداقل در دو میدان نفتی مرجان (مشترک با فرزان) و لولو (مشترک با اسفندیار) برداشت قابل توجهی دارد، به‌طوری‌که برداشت روزانه

ضرر ۱۷ میلیارد دلاری ایران

تعلل وزارت نفت ایران در استفاده از منابع میادین مشترک نفت و گازی با ۸ کشور همسایه حداقل سالی ۱۷ میلیارد دلار به ایران ضرر می‌زند

مشخصات میدان‌های مشترک ایران و ۸ کشور همسایه		
کشور	برداشت نفتی	نتیجه
عراق	ایران در ۷ میدان غرب کارون ۲۳۰ هزار و عراق ۳۰۲ هزار* اما عراق در پایدار غرب ۱۰۴ هزار و ایران ۱۵ هزار* مجموع ایران ۳۳۵ و عراق ۴۰۶ هزار	۱/۲ برابر به نفع عراق
عمان	ایران ۲۸ هزار بشکه*	۲/۸ برابر به نفع ایران
ترکمنستان	نامشخص	نامشخص
امارات	ایران ۴۱ هزار بشکه* امارات ۱۵ هزار بشکه	در مجموع ۶ برابر به نفع امارات
کویت	هیچ	۵۰۰-هیچ به نفع کویت
آذربایجان	تقریباً هیچ	برداشت ایران تقریباً هیچ
عربستان	برداشت عربستان ۱۰ برابر ایران* ایران ۴۰ هزار بشکه، عربستان ۴۵۰ هزار بشکه	۱۰ برابر به نفع عربستان
قطر	برداشت روزانه ایران ۲۵ هزار بشکه- برداشت قطر ۳۰۰ هزار بشکه	۱/۸ برابر به نفع قطر

سهم هریک از دو کشور به میزان ۵۰۰ میلیون فوت مکعب در روز است، حال آنکه ایران هنوز برداشتی از این میدان انجام نداده است. میدان گازی آرش بین دو کشور عربستان و کویت با نام «الدوره» شناخته می‌شود. در آخرین اظهارات مسئولان نفتی گفته شده است: «میدان آرش هنوز توسعه نیافته و برنامه‌ای برای توسعه آن نداریم زیرا فعلاً در اولویت نیست.» ذخایر این میدان بیش از ۳۶۵ میلیارد مترمکعب گاز طبیعی و ۳۱۰ میلیون بشکه نفت خام برآورد شده که سهم گاز ایران از این میدان ۷۰ میلیون بشکه معیانات گازی و ۴۲ میلیون بشکه نفت است.

برداشت ایران حدود ۵۰ هزار بشکه بوده است، اما گفته می‌شود در سال ۱۳۹۶ ایران در برداشت از میادین مشترک غرب کارون با برداشت روزانه ۲۳۵ هزار بشکه از عراق جلوتر بوده است. بر این اساس، میزان برداشت روزانه ایران از میدان یادآور آن ۱۱۰ هزار بشکه، از میدان آزادگان شمالی ۷۵ هزار بشکه، از میدان آزادگان جنوبی ۱۱۰ هزار بشکه، از پروژه یاران جنوبی ۱۰ هزار بشکه و از میدان آذر روزانه ۳۰ هزار بشکه نفت است.

براساس آخرین آمارها در دو سال اخیر، ارزش تولید نفت ایران از میادین مشترک با عراق (مشترک با عراق) حدود پنج میلیارد دلار بوده است. این میادین از جمله میادین ارزشمند کشور هستند که مجموع ذخایر قابل برداشت آنها به ۶۷ میلیارد بشکه می‌رسد.

ایران در فرزان روزانه بین ۲۸ تا ۴۰ هزار بشکه گزارش شده که این میزان در میدان مرجان عربستان روزانه بیش از ۴۰۰ هزار بشکه است. همچنین برآوردها نشان می‌دهد برداشت روزانه عربستانی‌ها از میادین مشترک با ایران روزانه به ۴۵۰ هزار بشکه (۱۰ برابر بیشتر از ایران) می‌رسد. نکته قابل‌تأمل این است که برخلاف روند روبه‌پیشرفت برداشت عربستان از میادین مشترک، طی یک دهه اخیر میزان برداشت ایران از میدان نفتی فرزان از ۱۰۰ هزار بشکه در روز به کمتر از ۴۰ هزار بشکه در سال‌های اخیر رسیده است. علاوه بر میدان فرزان، ایران از سال ۱۳۸۱ سرمایه‌گذاری‌هایی با هدف تولید روزانه چهارهزار بشکه نفت در میدان اسفندیار انجام داد که قرار بود این میدان از سال ۱۳۸۶ راه‌اندازی شود، اما این میدان نفتی به بهره‌برداری نرسید. برآورد می‌شود ضرر ایران از عدم راه‌اندازی این میدان سالانه به یک میلیارد دلار می‌رسد. همچنین در حالی که ایران در دو میدان فراد A و فرزاد B به‌جز مطالعات اولیه و برخی تفاهنامه‌ها با شرکت‌های هندی در توسعه این میادین بیش از یک دهه تعلل کرده است، اما شرکت آرمکو عربستانی چندین قرارداد برای توسعه برداشت از این میادین انجام داده و در سال‌های آتی باید شاهد برداشت قابل توجه عربستان از این میادین باشیم.

علاوه بر هفت میدان غرب کارون، میادین دهلران، نفت‌شهر و پایدار غرب نیز میادین مشترک بین ایران و عراق هستند که در سال جاری آمار جدیدی از عملکرد این میادین منتشر نشده است، اما بررسی‌های آماری نشان می‌دهد در هر سه میدان نفتی برداشت عراق بسیار بیشتر از ایران است، به‌طوری‌که در میدان پایدار غرب که در سمت عراق با نام فکه شناخته می‌شود میزان برداشت ایران در سال ۲۰۰۳ حدود ۱۵۰۰ بشکه و برداشت عراق ۵۰ هزار بشکه (۳۳ برابر ایران) بوده است که در سال‌های اخیر برداشت ایران به ۱۵ هزار و برداشت طرف عراقی به ۱۰۴ هزار بشکه (هفت برابر بیشتر از ایران) رسیده است. گفته می‌شود ذخایر این میدان ۲/۵ میلیارد بشکه است.

گرچه ایران در میادین غرب کارون با فاصله بسیار ناچیزی جلوتر از عراق است، اما در مجموع ۱۰ میدان مشترک بین دو کشور، عراقی‌ها جلوتر از ایران هستند. همچنین براساس آخرین آمارهای منتشرشده، عراقی‌ها سرمایه‌گذاری بسیار خوب خارجی برای توسعه میادین مشترک جذب کرده‌اند که فقط در یک مورد آنها قصد دارند ظرفیت تولیدی میدان نفتی مجنون (مشترک با میدان آزادگان ایران) را از روزانه ۲۴۰ هزار بشکه به روزانه ۴۵۰ هزار بشکه برسانند.

توسعه میادین مشترک توسط عراق از این منظر دارای اهمیت است که آنها بین سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۷ توانستند تولید روزانه خود را از حدود ۱/۷ میلیون بشکه به ۴/۷ میلیون بشکه برسانند.

برداشت کویتی‌ها؛ ۵۰۰-هیچ به نفع کویت
بین ایران و کویت نیز یک میدان گازی به نام آرش مشترک است که به جهت تعیین سهم ایران و کویت، به موضوعی برای مناظره دو کشور تبدیل شده؛ این در حالی است که کویت و عربستان پس از ۱۲ سال در سال ۲۰۰۰ در ارتباط با این میدان به نتیجه رسیدند و اکنون با همراهی یکدیگر شروع به توسعه این میدان کرده‌اند. برآوردهای اولیه نشان می‌دهد

برداشت اماراتی‌ها؛ ۶ برابر ایران

هفت میدان گازی و نفتی شامل میدان سلمان نفتی، سلمان گازی، مبارک گازی، مبارک نفتی، نصرت، صالح شمالی و فرزام بین ایران و امارات مشترک هستند. از میان هفت میدان مذکور میدان نفتی و گازی سلمان بیشترین توسعه را در دو کشور داشته است. میدان نفتی سلمان که پیش‌تر «ساسان» نام داشت، با میدان «ابوالخوش» امارات متحده عربی ذخایر مشترک دارد. گرچه در سال جاری مدیرعامل شرکت نفت فلات قاره از جلوگیری برداشت ایران از میدان نفتی سلمان نسبت به امارات خبر می‌دهد، اما میزان برداشت اماراتی‌ها در سال‌های قبل بسیار بیشتر از ایران بوده است. بر این اساس در سال جاری میزان برداشت روزانه نفت ایران از میدان سلمان حدود ۴۱ هزار بشکه نفت خام و تولید روزانه ۲۰۰ میلیون فوت مکعب گاز از بخش گازی میدان سلمان است که گفته می‌شود اماراتی‌ها در میدان ابوالخوش روزانه حدود ۱۰ تا ۱۵ هزار بشکه نفت برداشت می‌کنند. گرچه از میزان برداشت گازی اماراتی‌ها در میدان سلمان اخیراً خبری منتشر نشده است، با این حال در سال ۱۳۸۶ میزان برداشت اماراتی‌ها از میدان گازی سلمان روزانه ۵۴۰ میلیون فوت مکعب بود که در این زمان میزان برداشت ایران روزانه تنها ۹۴ میلیون فوت مکعب گزارش شده است. به‌عبارت دیگر، حدود ۱۰ سال قبل برداشت گازی امارات حدود ۶ برابر ایران بود، این در حالی است که ۷۰ درصد از حجم میدان مشترک سلمان در آب‌های سرزمینی ایران و ۳۰ درصد آن در آب‌های امارات قرار دارد. در مجموع به‌نظر می‌رسد با ادامه روند گذشته، اماراتی‌ها بیش از ایران از منافع این میادین برخوردار شده‌اند.

برداشت عراقی‌ها؛ نزدیک به ایران

ایران و عراق در مجموع ۱۰ میدان نفتی و گازی مشترک دارند که شامل میدان دهلران، پایدار غرب، نفت‌شهر، یادآور آن، آزادگان جنوبی، یاران جنوبی، آزادگان شمالی، اروند، آذر و یاران شمالی است. در ایران از مجموع ۱۰ میدان مذکور، هفت میدان مشترک با عنوان میادین غرب کارون شناخته می‌شوند که براساس اظهارات مسئولان وزارت نفت، تا خرداد سال ۱۳۹۵ برداشت عراق از این هفت میدان روزانه حدود ۲۰۰ هزار بشکه و

برداشت عمانی‌ها؛ سهم ایران روبه کاهش

میدان هنگام تنها میدان مشترک بین ایران و عمان است که در سال ۱۹۷۵ کشف شده است. حدود ۸۰ درصد از ذخایر این میدان در آب‌های ایران و ۲۰ درصد دیگر آن در آب‌های کشور عمان قرار گرفته است. ذخایر این میدان مشترک بیش از ۷۰۰ میلیون بشکه نفت و گاز درجای آن حدود دو تریلیون فوت مکعب برآورده شده است. براساس آخرین آمارها، تولید نفت ایران از این میدان در ابتدا با یک‌سال تأخیر از عمان شروع شده و در سال‌های ابتدایی کمتر از طرف تولید ۱۰ هزار بشکه‌ای عمانی بوده است که به بین سال‌های ۹۰ تا ۹۶ تا حدود ۲۸ هزار بشکه افزایش یافته و در حال حاضر گفته می‌شود تولید ایران از این میدان رو به کاهش است.

استخراج در شمال ایران؛ تقریباً هیچ

در شمال ایران میدان گنبدلی با ترکمنستان و میدان البرز نیز با آذربایجان مشترک است. براساس اطلاعات به‌دست‌آمده از میادین و بلوک‌های شناسایی‌شده، ذخایر احتمالی در دریای خزر به ترتیب ۱۲۰ میلیارد بشکه نفت خام و ۱۳ تریلیون مترمکعب گاز طبیعی است. گفته می‌شود ایران برخلاف همسایگان خود تاکنون از دریای خزر برداشت نکرده است اما همسایگان فعالیت‌های قابل توجهی در این بینه داشته‌اند. براساس آخرین آمارها، ایران عمدتاً از میدان گازی گنبدلی برداشت ناچیزی دارد به‌طوری‌که در حال حاضر روزانه ۷۰۰ هزار مترمکعب گاز از این میدان مشترک برداشت می‌شود که این میزان حدود سه درصد از نیاز گازی کشور است. نخستین چاه اکتشافی این مخزن مشترک گازی در سال ۱۳۴۸ شمسی حفر شد اما در نهایت از سال ۱۳۶۵ برداشت از این مخزن نهایی شده است. در سال‌های اخیر ایران قراردادهایی برای استخراج مشترک میادین مشترک با آذربایجان انجام داده که هنوز از عملکرد یا فعالیت قرارداد مذکور مطلبی منتشر نشده است.